

דבר יו"ר המערכת

המכללה חוגגת את שנת השלושים להיווסדה, ואולי, בדומה להתפתחות של כל המפעלים האקדמיים במכללה, משקפת חוברת זו של כתב העת "מעוף ומעשה" עליית מדרגה. מעגל המחברים גדל בשיעור ניכר, ורב מספר מאמרי המחקר העוסקים בשאלות המרכזיות בהכשרת מורים בכלל ובנועשה במכללה בפרט.

ללא תיאום מראש, כאילו חברו להם רוב המאמרים יחדיו, נפרשת בפנינו יריעה רחבה של תיאוריה ומעשה. המאמרים מתייחסים להתפתחותו של המורה על כל שלביה, מבחירתו במקצוע ההוראה, דרך תהליך קבלתו למכללה, הכשרתו, לפני קבלת תפקיד בהוראה ותוך כדי ביצוע התפקיד, ליווי בקליטה ומניעת נשירתו מן המערכת. בתוך כל אלה נדון גם שיתוף הפעולה בין המכללה לשדה.

שרה נגר שואלת מי הם הבוחרים במקצוע? איך מזהים את מניעיהם? איזה כלים יכולים לנבא את הצלחתם? לטענתה, המניעים העיקריים הם ייעודיים (חברתיים ותרבותיים). המועמדים רגישים ליחסי הגומלין בין הפרט לבין הסביבה הפיזית והאנושית. המסקנה המתבקשת היא שהמוסד צריך להעשיר אותם רוחנית וערכית, ולבנות את האני מאמין שלהם, שיתרום לתהליך ההגשמה העצמית.

האם המכללה מעוניינת להתחשב במניעי המתדפקים על דלתותיה? מה הדרך לזהות מניעים אלה? האם המכללה מספקת הכשרה רוחנית מתאימה לפרחי ההוראה שבהם בחרה?

אריאלה טיימן ומרסדס בן-אב חקרו את תפקוד ועדות הקבלה למכללה, והצביעו על חוסר הקשר בין ההערכה שניתנה למועמדים בוועדות הקבלה לבין הצלחתם כסטודנטים בלימודי ההוראה. לדעתן, הכישלון בניבוי נובע מהיעדר כלים להתרשמות מספקת מהמועמדים בתהליך ההערכה.

האם תמשיך המכללה להפעיל את ועדות הקבלה ומה יהיו דפוסי תפקודן? האם יזוהו ויועדפו המועמדים בעלי המניעים הייעודיים?

התקבל המועמד ללימודים, והנה מגיע שלב ההכשרה. שוש מלאת ומשה זילברשטיין מציעים להחליף את "המורה המאמן" ב"בית ספר מאמן", מתוך אמונה כי לבית הספר שמור תפקיד חשוב בהקניית הידע הפדגוגי-פרקטי של המורה במצבים אותנטיים. בדרך זו מתאפשרת, לטענתם, התפתחות קהילית לומדים, המבצעת מחקרים ארוכי טווח והתורמת להתפתחות מקצועית מתמשכת של מורים ושל אנשי מנהל גם בבית הספר וגם במכללה. הקשר הפורה בין המכללה לבית הספר כרוך בבנייה משותפת של תכנית ההכשרה, בהפעלתה ובהערכתה על ידי שני הצדדים. האמנם ימצא כל צד את מקומו בשיתוף ויתרום להכשרת המורה למרות הקשיים הארגוניים, הפוליטיים והתקציביים?

קיבל הסטודנט את תעודת ההוראה וקיבל משרת הוראה. האם יעמוד במשימה? שוש מלאת טוענת כי שנת עבודתו הראשונה של המורה מלווה בשחיקה גבוהה, הגורמת לשיעור גבוה של נשירה מהעבודה. אחת הסיבות לכך - הפערים בין ציפיות המורה לבין המציאות שאליה הוא נקלע. פער זה נוצר במיוחד בגלל ציפיות בית הספר, שבוגר המכללה יתפקד כמורה ותיק. המחברת מציעה, שליווי המורה בשנת עבודתו הראשונה יכלול טיפוח מיומנויות העצמה ומיומנויות רפלקציה, שהן הכרחיות לגיבוש הידע העצמי שלו ולהתמודדותו עם קשיי הקליטה בעבודה.

האם אין צורך ללוות גם את בית הספר במהלך קליטת המורה החדש?

עמד המורה החדש בהתמודדות עם תהליכי הסוציאליזציה שלו במערכת ונקלט, האם ינוח עתה על זרי הדפנה? מתוך הנחת היסוד שהמורה חייב ללמוד כל חייו, מצביעה אתי גלעד על הפוטנציאל להתפתחותו המקצועית הגלום ב"מרכזי מורים". הרעיון המרכזי במסגרות אלה הוא שילוב ההוראה עם הדרכה, כשהידע הנרכש במרכז המורים מיושם בו זמנית בפעילויות המעשיות בבית הספר. הלימודים במרכז והעבודה המעשית מלווים במדריכים מן השדה.

בית הספר צובר ידע פרקטי והוא יודע מהי דמות המורה הדרושה להגשמת תכנית העבודה שלו. המכללה מצויה בעיקר בתיאוריה. האם יתקיים דיאלוג פורה ביניהם? אורית אבידב, רינת אורן ואסתי יוסף מציעות כלי הערכה, כבסיס לדיאלוג פנימי וחיצוני, בתוך בית הספר ובין בית הספר לשותפיו: מרכז המורים (המעסיק אנשי תיאוריה לצד אנשי מעשה), הפיקוח, המחוז והמטה הארצי של משרד החינוך. דיאלוג זה יסייע להטמעת תכנית העבודה הבית ספרית. תהליך גיבוש תכנית העבודה הבית ספרית וקבלת המשוב להפעלתה, מכוונים להעצמת המערכות הבית ספריות הקיימות, מתוך שלוש נקודות מוצא עיקריות: ניתוח רציונלי המבוסס על נתונים ועובדות לגבי המצב הפדגוגי של בית הספר; פיתוח תפיסה חינוכית פנים בית ספרית; התמקדות בקידום יעדי משרד החינוך.

נדלג לרגע למאמר הראשון, שבו עוסקת שרה נגר בהגשמה עצמית של המורה, וממנו נסלול נתיב אחר ונתחבר למאמר של ישראל אידלוביץ', הן באפשרות ההגשמה של ההגשמה העצמית. המחבר טוען כי אידיאל ההגשמה העצמית כולל בתוכו מרכיב מושגי ומרכיב נורמטיבי. את המשמעויות של "הגשמה עצמית" ניתן לבטא בעזרת שני מושגים: "מימוש עצמי" ו"אקטואליזציה עצמית".

מעניין לבחון את אפשרות ההגשמה העצמית של המורה לאור מושגים אלה.

בדרך ההגשמה עצמית פוגש המורה באידיאלים ובנורמות של החברה. דוד שחר דן בקונפליקט שאפיין את החינוך העברי בארץ ישראל בראשיתו. הקונפליקט שבין השאיפות והצרכים הלאומיים-חברתיים לבין התפיסה הפדגוגית החדשה, הנובעת מהכרת צורכי הילדות והילד והמעמידה אותם במרכז. העיקרון שהתקבל על ידי כל הזרמים החינוכיים בתקופה היא, היה עקרון ה"עמלנות", שהתגלם הלכה למעשה בדרך של "עבודה עצמית" בהוראה ובלמידה. העמלנות והעבודה העצמית נועדו להגביר את פעילותו העצמית של התלמיד ואת שיתופו בתהליך הלמידה, ולפתח על יסוד העבודה את כל כוחות הנפש של הילד, שרק על ידי פעלתנות יכול להגיע לעצמות אמיתית.

לאור זה מתבקשת השאלה: היש חדש תחת השמש?

מזיגה של חינוך גופני, מנטלי ורגשי מוצעת במאמרם של ישראל קים וירון בנימיני, המציעים טכניקת אימוני גוף-ג'ו, העושה שימוש במטפורות להשגת שליטה ברגש ולעיקור הלוחמות (האגרסיה) מן הלחימה.

ביטוי למהמורות המצויות בדרך הצלחה בחינוך נמצא במאמר של נתן גרבר, המנסה להתמודד עם כישלון של תלמידים בהתמחות בלימוד מדעי המחשב בחטיבה העליונה. המחבר מציע לחסוך מהתלמידים וממוריהם את תסכול הכישלון על ידי ניבוי הצלחתם העתידית של תלמידי כיתה ט' על סמך הישגיהם בלימודי הגיליון האלקטרוני.

נגיעה אחרת בנושא החינוך נמצא בעבודתה של עדינה בר-אל על יאנוש קורצ'ק. מאמרה מזכיר את שיטתו החינוכית המיוחדת, המעוררת הרהורים על "כוליות הילד" ועל דמות המורה האידיאלית. יאנוש קורצ'ק, מציין המחברת, דאג לגופו ולנפשו של הילד. ביסוד גישתו החינוכית היה יחס של כבוד לילד ורצון לחנך אותו להיות עצמאי ומחושל.

האם במקרה נחן המחנך הדגול גם בכישרון כתיבה, שבזכותו הוא היה עורך של עיתון ביידיש? כתיבה מדעית היא כלי ביטוי חשוב להוראה כמקצוע. יכולתו לתאר את משנתו החינוכית בדרך ברורה ומעניינת ודאי השפיעה במידה ניכרת על הנחלתה לדורות הבאים. הכתיבה והפרסום מובילים למאמר של זאב גולדברג על הסופר שלום עליכם ומשנתו הציונית. הסופר הציוני כתב ביידיש בתקופה שבה התנועה הציונית חרטה על דגלה את שלילת היידיש. המאמר מראה כי שלום עליכם לא נתן לוויכוח על הקשר בין הציונות לשפה להשפיע על יחסו לציונות. יתר על כן, מאוחר יותר שירתו מאמריו את מנהיגי התנועה בהפצת הרעיון הציוני. החוברת נסגרת בתיאור שני מפעלים חינוכיים חדשים במכללה: הקמה של מוזיאון פעיל בנושא השואה ושל מרכז לספרות ילדים ולדידקטיקה. מרכזים אלה מטפחים רמות גבוהות של תיעוד, של תקשורת ושל למידה עצמית פעילה, במכללה ובסביבתה.

בברכה,

ד"ר יעקב גרוס